

'Get smart!'

Taalbeleidsplannen doeltreffender maken

Het is een verheugende ontwikkeling dat steeds meer scholen voor voortgezet onderwijs taalbeleid (gaan) ontwikkelen en dat zij hun plannen op dit gebied vastleggen in een taalbeleidsplan. Dat deze ontwikkeling de nodige moeite kost, bewijst bovengaand citaat. Voor veel scholen lijkt het schrijven van een taalbeleidsplan op een langgerekte worstelpartij. Het eindresultaat, het taalbeleidsplan, draagt de littekens van dit gevecht soms duidelijk met zich mee. En dat is jammer, want dit gaat ten koste van de kwaliteit.

Veel leerlingen in het voortgezet onderwijs (met name de taalzwakke, maar ook anderstalige en dialectsprekende leerlingen) hebben problemen met de taal die in de schoolboeken en in de instructie van docenten gebruikt wordt, de zogenaamde schooltaal (zie o.a. Hajer & Meestringa 1995). Het doel van taalbeleid is ervoor te zorgen dat de schooltaal voor hen geen struikelblok vormt, zodat de schoolprestaties van deze leerlingen verbeterd worden. Als een school eenmaal besloten heeft om aan taalbeleid te gaan werken, zijn er diverse redenen om de plannen op dit gebied te bundelen in een *taalbeleidsplan*. De belangrijkste redenen zijn de volgende.

- Taalbeleid kan alleen effect sorteren als alle docenten van alle vakken hieraan meewerken. Bij het invoeren van taalbeleid wordt dus het hele docententeam vroeg of laat betrokken. Het is daarom van belang om uitgangspunten, afspraken enz. helder op papier te zetten.
- Het invoeren van taalbeleid is een proces dat meerdere jaren in beslag neemt. Het is daarom verstandig om die invoering in fasen te verdelen en deze fasen over enige jaren uit te spreiden. Al werkend kan de grote lijn snel uit het oog verloren worden. Het is daarom van belang dat de diverse fasen met hun doelen en activiteiten in een document worden vastgelegd.
- Vaak wordt het ontwikkelen van taalbeleid mogelijk gemaakt door impulsen vanuit externe instanties zoals gemeenten of onderwijsvoor-rangsgebieden. Deze instanties stellen middelen beschikbaar om taalbeleid te ontwikkelen. Voor de inzet van deze middelen moet een school zich verantwoorden. Dit kan o.a. gebeuren door het schrijven van een taalbeleidsplan.
- Per 1 augustus 1997 zijn scholen wettelijk verplicht om een schoolbeleidsplan te hebben. Hierin moeten zowel de bestaande situatie als beoogde ontwikkelingen op het onderwijskundige vlak

'Ik geef nog liever les aan een klas met dertig drukke leerlingen, dan dat ik zo'n plan schrijf.'

beschreven worden. Een taalbeleidsplan kan gezien worden als een onderdeel van het schoolbeleidsplan. Door het schrijven van een taalbeleidsplan doet een school ervaring op die gebruikt kan worden bij het schrijven van het algemene schoolbeleidsplan.

Uit de praktijk blijkt dat het scholen vaak veel moeite kost om een taalbeleidsplan te schrijven. Het schrijven van zo'n plan wordt meestal opgedragen aan een werkgroep taalbeleid. In een dergelijke werkgroep zijn docenten van allerlei vakken vertegenwoordigd, bij voorkeur aangevuld met een directielid. Deze docenten zijn aangesteld om een vak te doceren; daarvoor zijn ze opgeleid en daar hebben ze ervaring mee. Het formuleren van schoolbeleid (over meerdere vakken heen) krijgt binnen lerarenopleidingen niet of nauwelijks aandacht. Ook directieleden hebben hier vaak weinig ervaring mee. Binnen het project 'Taalbeleid in het voortgezet onderwijs' van het KPC wordt een brochure voorbereid waarin scholen een hulpmiddel krijgen aange-reikt voor het schrijven van een taalbeleidsplan. Deze brochure zal in het voorjaar van 1997 uitkomen en kan gezien worden als een aanvulling op het eerder in het kader van dit project verschenen *Instrument taalbeleid voortgezet onderwijs* (Roorda e.a. 1995). Over de achtergronden van dit instrument verscheen eerder een artikel van de hand van Natasja Corver in *Levende Talen* (Corver 1996).

Doelgroepen en inhouden

Bij het schrijven van een taalbeleidsplan van een school kunnen meerdere doelgroepen onderscheiden worden, die elk andere eisen stellen aan de inhoud en de vorm van het plan. Zo leest een externe subsidiegever (bijvoorbeeld een gemeenteambtenaar) zo'n taalbeleidsplan met heel andere ogen dan een docent die geacht wordt (een deel van) het plan in zijn klassen uit te voeren. De eerste lezer wil weten wat er met de verstrekte subsidie gaat gebeuren; de tweede wil weten wat er precies van hem verwacht wordt in de klas.

Voor elke doelgroep een apart taalbeleidsplan schrijven is ondoenlijk. Het is realistischer om één plan te schrijven dat voor meerdere doelgroepen geschikt is. Bij het schrijven van een taalbeleidsplan voor een

school kunnen de volgende doelgroepen onderscheiden worden:

Interne doelgroepen

- de werkgroep taalbeleid
- de directie
- de uitvoerende docenten

Externe doelgroepen

- subsidiegevers
- externe begeleiders

De interne doelgroepen overlappen elkaar; een uitvoerende docent kan bijvoorbeeld in de werkgroep taalbeleid zitten. Toch is het handig om deze drie groepen te onderscheiden, omdat ze elk andere eisen stellen aan de inhoud van het plan.

Naast bovengenoemde doelgroepen kunnen ook nog ouders, medezeggenschapsraad en schoolbesturen genoemd worden. In de praktijk blijken zij tot nu toe echter nooit als doelgroep voor een taalbeleidsplan beschouwd te worden. De leerlingen van een school vormen de doelgroep voor taalbeleid, maar niet voor het taalbeleidsplan.

• De werkgroep taalbeleid

Op veel scholen wordt een werkgroep taalbeleid belast met de coördinatie van de in het taalbeleidsplan voorgestelde activiteiten. Om deze taak te kunnen uitvoeren moet het taalbeleidsplan voor hen een werkdocument zijn, waarin men snel de volgende zaken kan opzoeken:

- alle activiteiten;
- wie de activiteiten uitvoert;
- de tijd waarin de activiteiten worden uitgevoerd;
- de opbrengst van de activiteiten;
- hoe en wanneer de activiteiten geëvalueerd worden.

• De directie

Het taalbeleidsplan moet voor de directie aanwijzingen bevatten om:

- taalbeleid op te nemen in het totale schoolbeleid;
- te zorgen voor goede randvoorwaarden (de juiste materialen/boeken, lokalen, computers, overleg-tijd en -ruimte enz.);
- de juiste personen te benaderen voor uitvoering (werkgroepleden, steunlesdocenten enz.);
- te zorgen voor een goede organisatie (bijvoorbeeld van steunlessen);
- te zorgen voor de benodigde facilitering/bekostiging;
- de voortgang van taalbeleid te evalueren.

Om de directie in staat te stellen deze taken uit te voeren, moeten de volgende zaken in het taalbeleidsplan beschreven staan:

- de relatie van taalbeleid met de andere onderdelen van het onderwijsbeleid, met name de relatie met andere vernieuwingen;
- een beschrijving van de randvoorwaarden;
- een 'profiel' van de uitvoerders, bijvoorbeeld aan welke eisen moet een werkgroep lid voldoen en wat moet een steunlesdocent kennen en kunnen;
- een beschrijving van de gewenste organisatie en de rol van de directie daarin;

- een aanduiding van de benodigde faciliteiten (fre's en geld);
- de te verwachten opbrengst en de manier waarop geëvalueerd zal worden.

• De uitvoerende docenten

Docenten die geacht worden (een deel van) de activiteiten uit te voeren, moeten in het taalbeleidsplan kunnen lezen wat er precies van hen verwacht wordt.

De uitvoerende docenten willen zich een beeld vormen van

- wat er van hen verwacht wordt op welke moment;
- wat andere uitvoerders/betrokkenen doen;
- wat de opbrengst moet zijn.

• Externe subsidiegevers

Een externe subsidiegever wil in een taalbeleidsplan van een school kunnen zien of de verstrekte subsidie op een verantwoorde manier wordt ingezet. Vaak geven subsidiegevers zelf aan welke inhoud en vorm de schriftelijke verantwoording moet hebben. Als het taalbeleidsplan van de school tevens voor de externe subsidiegever geschreven wordt, moeten de volgende onderdelen opgenomen worden.

- een concrete beschrijving van de opbrengst;
- een concrete beschrijving van de manier waarop de middelen worden ingezet.

• Externe begeleiders

Als een school voor het ontwikkelen van taalbeleid een beroep wil doen op externe begeleiding, dan is het goed om het volgende in het taalbeleidsplan te vermelden:

- de activiteiten van de begeleider;
- de opbrengst van de activiteiten;
- de tijdsinvestering van de begeleider.

Taalbeleidsplannen bekeken

Om voor alle doelgroepen relevante informatie te bevatten moet een taalbeleidsplan dus bovenstaande inhouden bevatten.

In twaalf bestaande taalbeleidsplannen werd bekeken welke van deze inhouden erin voorkwamen. Dit leverde het volgende resultaat op.

de noodzaak om aan taalbeleid te gaan werken	9 x
een analyse van de huidige en de gewenste situatie	12 x
langetermijndoelen	7 x
kortetermijndoelen	3 x
opbrengst	0 x
activiteiten	9 x
fasering van activiteiten	7 x
planning van activiteiten	5 x
randvoorwaarden	4 x
organisatie	5 x
faciliteiten die nodig zijn	
en de manier waarop ze worden ingezet	3 x
benodigde scholing en/of externe begeleiding	1 x
tijdstip en manier van evaluatie	3 x

De bekeken plannen bevatten elk een aantal van de gewenste onderdelen, maar geen van hen bevat alle inhouden die hierboven genoemd zijn. Door de ontbrekende onderdelen aan te vullen en de formulering

gen van de doelen aan te passen, kunnen deze plannen nog doeltreffender worden gemaakt.

Wat in de bekeken taalbeleidsplannen opvalt is dat in ongeveer de helft van de plannen geen *doelen* van taalbeleid geformuleerd zijn. Als er wel doelen geformuleerd zijn, dan zijn dat meestal langetermijndoelen; deze zijn globaal, weinig concreet. In geen van de twaalf plannen zijn doelen geformuleerd in termen van opbrengst.

In vrijwel alle plannen worden activiteiten genoemd; de activiteiten die men in een leerjaar wil uitvoeren. Activiteiten voor een langere termijn worden zelden genoemd.

De randvoorwaarden waaronder de activiteiten moeten worden uitgevoerd en de organisatie die daarvoor nodig is, wordt in meer dan de helft van de plannen niet expliciet gemaakt. Ook wordt zelden aangegeven of er scholing of begeleiding nodig is bij het uitvoeren van de activiteiten.

Hoe er geëvalueerd zal worden en wanneer, wordt slechts in drie plannen aangegeven. Als er doelen concreter geformuleerd worden, is het gemakkelijker om aan te geven hoe er geëvalueerd zal worden.

'Get smart!'

Voor het concreter maken van dergelijke plannen bestaat een handig hulpmiddel: het SMART-principe. SMART is een afkorting voor:

- S - specifiek
- M - meetbaar
- A - acceptabel
- R - realistisch
- T - tijdgebonden

Wanneer de doelen van een taalbeleidsplan 'smart' geformuleerd zijn, is het eenvoudiger om aan te geven welke activiteiten, organisatie en randvoorwaarden daarvoor nodig zijn en hoe men gaat evalueren. Dus het concreter maken van doelen biedt kansen om het rendement van taalbeleidsplannen te verhogen.

Hoe taalbeleidsplannen aan deze SMART-principes kunnen worden getoetst, wordt hieronder aan de hand van drie doelen uit taalbeleidsplannen weergegeven.

1. De school streeft ernaar het onderwijs aan alle leerlingen te laten aansluiten bij hun taal- en cultuurachtergrond om zo hun schoolresultaten te optimaliseren.
2. In het volgende schooljaar zal in leerjaar 1 een leesstrategie ingevoerd worden, zowel in de mentorlessen als in de vaklessen.
3. Aan het einde van het schooljaar haalt 90% van de leerlingen uit leerjaar 1 een voldoende voor de totaalscore van de Hacquebord-toets (= toets begrijpend lezen).

Het eerste doel is niet specifiek; het zou een langetermijndoel kunnen zijn voor vrijwel elke school. Daarnaast is het niet meetbaar en niet tijdgebonden. Het tweede doel is al een stuk concreter en tijdgebonden, maar het is nog steeds niet specifiek (het zou voor vele scholen kunnen gelden) en niet meetbaar. Eigenlijk is dit meer een beschrijving van een activiteit; een middel om een doel te bereiken (bijvoorbeeld het derde doel).

Het derde doel is wel specifiek (90% is niet voor elke school haalbaar), het is meetbaar (namelijk met de Hacquebord-toets), en het is tijdgebonden (aan het einde van het schooljaar). Of het ook acceptabel (voor alle betrokkenen zoals uitvoerende docenten en leerlingen) en realistisch is, is een inschatting van de samenstellers van het plan. Mocht bij de evaluatie blijken dat het niet acceptabel of realistisch is, dan moet het bijgesteld worden. Dit kan betekenen dat men de aanpak van begrijpend lezen in leerjaar 1 moet veranderen of dat men het genoemde percentage (90%) moet aanpassen.

Tot besluit

Voor scholen met veel taalzwakke, anderstalige en dialectsprekende leerlingen is taalbeleid een noodzaak. In het begin van dit artikel zijn diverse redenen aangegeven waarom taalbeleid in een taalbeleidsplan moet worden vervat. Steeds meer scholen gaan over tot het schrijven van zo'n plan. De kwaliteit van taalbeleidsplannen kan sterk worden verbeterd door ervoor te zorgen dat de inhoud relevant is voor alle doelgroepen waarvoor het geschreven wordt. Een handig hulpmiddel om na te gaan of een taalbeleidsplan operationaliseerbaar is, is het SMART-principe: het plan moet specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdgebonden zijn.

Literatuur

- Corver, N., *Taalbeleid maakt schooltaal begrijpelijker*. Het 'Instrument taalbeleid vo' als hulpmiddel, in: *Levende Talen* 513 (1996), 469-471.
- Hajer, M., & T. Meestringa, *Schooltaal als struikelblok*, Bussum: Coutinho, 1995.
- Roorda, J., e.a., *Het instrument taalbeleid voortgezet onderwijs*, 's-Hertogenbosch: KPC, 1995.

Annemiek van Pruissen

Geboren 1951. Studeerde biologie aan de Universiteit Utrecht. Gaf 12 jaar les aan het Ashram College in Alphen aan den Rijn (mid-denschool). Is sinds 1989 werkzaam bij het Schooladvies-

centrum (SAC) te Utrecht als schoolbegeleidster voor het voortgezet onderwijs. Verzorgt scholing en begeleiding o.a. op het gebied van taalbeleid. Werkt één dag in de week voor het KPC-project 'Taalbeleid in het voortgezet onderwijs'.
Adres: Stichting Schooladviescentrum, Ondiep 63, 3552 EB Utrecht.